

Odborná angličtina v jazykové přípravě vojenského profesionála

*Tell me what you need the English for
and I will tell you the English that you need.*

(T. Hutchinson & Alan Waters)

Autorka článku analyzuje výuku odborné angličtiny v kontextu vojenského prostředí. Zaměřuje se nejen na vlastní výuku, ale také na testování anglického jazyka v Armádě České republiky a zdůrazňuje roli, kterou hrají v této oblasti standardy normy STANAG 6001 a závěry zasedání výkonného orgánu NATO pro jazykovou spolupráci BILC. S názory uvedenými ve článku nemusí každý bezpodmínečně souhlasit, ale představují trend, který se již v současné době prosazuje a kterým se výuka odborné angličtiny bude v budoucnu ubírat. Článek podává moderní a vědecký pohled na teorii a praxi výuky odborné angličtiny v podmínkách Armády České republiky.

I když přístupy k výuce anglického jazyka v rezortu obrany prošly hlubokými změnami od začátku 90. let, neznamená to, že jazyková příprava zahrnující výuku i testování, má svoji konečnou, rigidní podobu. Jejím cílem není učit o jazyce, ale učit jazyku, což v praxi představuje velký rozdíl. Přestože se v oblasti jazykové přípravy od roku 1989 udělalo mnoho práce, potřeba neustále sledovat potřeby praxe a flexibilně je reflektovat ve vyučovacím procesu nikdy nekončí. Jednou z otázek, která není zcela jasně zodpovězena, je například i otázka výuky odborného jazyka.

Cíle jazykové přípravy ve vojenském kontextu

Ve srovnání s jinými rezorty je jazyková příprava v rezortu obrany ve výhodě, protože požadavky na jazykové vzdělání jsou jasně stanoveny, a to formou standardů normy NATO STANAG 6001. Ovšem na druhé straně jsou původní standardy formulovány velmi obecně, a proto se jejich rozšířenou interpretací koncem 90. let zabýval Mezinárodní výbor pro jazykovou spolupráci (BILC - Bureau for International Language Coordination). Původní standardy byly rozpracovány a členskými zeměmi bylo doporučeno zabývat se dále jejich specifikacemi. Zcela jednotná interpretace a aplikace těchto standardů však není nijak centrálně řízena, byla by velmi těžce prakticky zvládnutelná a domnívám se, že není ani nutná. Zpracování testů tedy vcelku logicky zůstává v kompetenci jednotlivých zemí, i když právě pravidelná setkání jazykových expertů jednotlivých zemí by měla zaručovat alespoň přibližnou srovnatelnost testů v členských zemích.

I když nemáme možnost systematického srovnání jazykových testů různých členských zemí, prostřednictvím zahraničních kontaktů zjišťujeme, že jednotlivé země přistupují k tvorbě testů odlišně. Při výběru metod testování určitě sehrávají roli jisté tradice jazykového vzdělávání. Kromě rozdílu ve formátu zkoušek to v konečném důsledku často znamená také rozdíl v tom, zda a do jaké míry je do testů zakomponována vojenská angličtina. Vzhledem k tomu, že standardy se touto problematikou explicitně nezabývají a snaží se zejména co nejpřesněji popsat jednotlivé jazykové úrovně pro jednotlivé řečové dovednosti, je tato skutečnost zcela

pochopitelná. Když se zamyslíme nad situacemi, ve kterých budou vojenští profesionálové používat angličtinu, určitě budeme uvažovat hlavně o kontextu vojenském, přestože při mnoha jednáních lze očekávat také komunikaci s nevojenským obsahem. Je důležité si také uvědomit, že i komunikace v rámci vojenského sektoru není orientována pouze vojensky (společenská setkání, zařizování ubytování, nákupů, cestování apod.).

Obecné cíle jazykového vzdělávání ve vojenském kontextu jsou víceméně totožné se standardy normy NATO STANAG 6001, protože tato norma platí ve všech členských zemích Aliance. Na druhé straně je důležité, aby vzdělávací instituce byly v úzkém kontaktu s praxí a jejími neustále se měnícími podmínkami. Navíc proces jazykové výuky se určitě bude odlišovat v bakalářských, magisterských a doktorských studijních programech a v intenzivních nebo kombinovaných kurzech pro vojáky z povolání. I když standardy jsou stejné a obecně platné pro všechny vojáky z povolání, při plánování výuky a ve výuce samotné je třeba zohlednit specifika jednotlivých kurzů.

Na první pohled vidíme například rozdíl mezi kurzy intenzivními a kombinovanými; ještě větší rozdíly pak existují mezi kurzy intenzivními a neintenzivními (bakalářské, magisterské a doktorské studium). Proto například pro kurzy kombinované a neintenzivní vzniká potřeba vytvořit nové učební materiály a používat alternativní přístupy k učení (vytvořit podmínky pro samostatné studium – *independent learning*, pro *e-learning* a *i-teaching*). Tyto přístupy je samozřejmě možné a žádoucí aplikovat i u intenzivních kurzů, nicméně jejich potřeba vzhledem k intenzivnosti výuky není tak naléhavá.

Dalším faktorem, který je potřeba zvážit, je také věk učících se. Věku by se mělo přizpůsobit jak obsahové zaměření výukových materiálů, tak i používané metody výuky. Zcela zvláštní postavení ve výuce jazyků ve vojenském kontextu má výuka doktorandů. Obecně lze říct, že by tento typ výuky bylo možné zařadit do oblasti tzv. výuky angličtiny pro akademické účely (*English for Academic Purposes*). Nemyslím si, že těžištěm výuky by měly být odborné překlady nebo učení se odborným termínům, což byla, a na civilních školách nefilologického charakteru často ještě stále je, běžná praxe. K čemu potřebují naděšní badatelé umět angličtinu? Nejenom ke čtení odborné literatury a tím méně k jejímu překladu. Kromě čtení anglických textů přece musí být schopni mluvit a rozumět ústnímu projevu.

Také například články ze své specializace nebo příspěvky na konferenci by neměli doktorandi překládat – měli by být schopni je psát přímo v angličtině. Překlad je totiž jazyková aktivita velmi složitá a vyžaduje filologické vzdělání – důkazem toho je, že překladatelství je spolu s tlumočnictvím studijním oborem na filozofických fakultách. Nesmíme zapomínat, že studenti doktorských studijních programů na Vojenské akademii jsou technicky zaměřeni a talent na jazyk je u nich víceméně výjimečný. Proto naší prioritou by mělo být naučit je komunikovat a pohybovat se v anglicky hovořícím akademickém prostředí.

Existence normy NATO STANAG 6001 tedy značně usnadňuje práci učitelů angličtiny v rezortu obrany, nicméně standardy v ní formulované jsou obecné, a tudíž pro každý z výše uvedených jazykových kurzů by se měl zpracovat odlišný studijní program, který by zohledňoval jejich specifika.

Odborný jazyk

Mezi učiteli cizích jazyků na vysokých školách nefilologického zaměření se vedou četné diskuse o tom, zda učit tzv. obecnou, nebo odbornou angličtinu. Hned na začátku bych ráda poznamenala, že jednak je možné oba přístupy spojit, a jednak často nejde ani tak o rozpory

v představách o výuce cizího jazyka, ale spíše jenom o vzájemné nepochopení se, případně o rozdílně formulované, avšak v principu podobné představy o tom, jak nejlépe vyučovat cizímu jazyku na vysokých školách technického nebo přírodovědného zaměření. Tyto přístupy si totiž při správném chápání potřeb studujících nemusí protiřečit, naopak se mohou vzájemně doplňovat a může tak vzniknout vyvážené kurikulum.

Při diskuzích o jazykové přípravě na školách nefilologického zaměření je dobré nejdříve zjistit, co se pod spojením „odborný jazyk“ chápe. Je totiž otázkou, zda si pod tímto spojením představujeme výuku odborné terminologie, tedy učení separovaným slovům nebo slovním spojením, nebo máme na mysli překlady odborných textů z angličtiny do češtiny a naopak, případně čtení odborných textů a jejich překlad.

Na druhé straně si pod odborným jazykem můžeme také představit výuku angličtiny pro speciální účely (*English for Specific Purposes*), která v současné době představuje širokou oblast výuky angličtiny pro odborníky z nejrůznějších oblastí. Protože angličtina pro speciální účely je přibližně od období po druhé světové válce nedílnou a velmi důležitou součástí výuky angličtiny ve světě (*English Language Teaching*), měli bychom odpovědi na otázky týkající se odborného jazyka hledat právě v této vědní oblasti.

Po druhé světové válce nastalo období velkého vědeckého, technického a obchodního rozmachu v mezinárodním měřítku. Do této doby byla výuka jazyků pokládána hlavně za organickou součást vyváženého vzdělání jednotlivce, přičemž potřeba skutečné komunikace v cizojazyčném prostředí nebyla prioritou. Nicméně změny ve společenském, politickém a ekonomickém prostředí přinesly potřebu připravovat konkrétní odborníky pro konkrétní cíle. Ukázalo se, že ústní a psaná forma angličtiny se vzájemně liší, z čehož dále vyplynulo, že jestliže se jazyk mění v odlišných situacích, potom je také možné připravit kurzy, které by odpovídaly potřebám učících se v různých kontextech.

V průběhu dalších let se vědci nadále zabývali oblastí výuky angličtiny pro speciální účely. Byly definovány absolutní a variabilní charakteristiky této oblasti. V roce 1983 David Carter rozdělil angličtinu pro speciální účely do tří oblastí:

1. angličtinu jako omezený jazyk,
2. angličtinu pro akademické a pracovní účely,
3. angličtinu se specifickými tématy.

Pro nefilologicky zaměřené vysoké školy, jakož i pro výuku vojenských profesionálů, je důležitá zejména oblast 2.

K osvětlení problematiky odborného jazyka je důležité si uvědomit, „že speciální (odborný) jazyk a specializovaný cíl jsou dva úplně odlišné pojmy“.

Pod speciálním jazykem si představujeme vlastně jistou vymezenou část (slova a výrazy) jazyka jako takového, kdežto specializovaný cíl v praxi označuje účel, za kterým se studenti jazyk učí.

Z uvedeného plyne pro vyučující jazyků zcela jasně, že při plánování výuky angličtiny pro speciální účely by měli v první řadě mít na mysli účel, za kterým se studenti angličtinu učí, a tedy ne se pouze soustředit na výuku odborných slov a výrazů.

Pro ilustraci si dovoluji uvést příklad: představme si dva absolventy nějakého jazykového kurzu v armádě. Jeden absolvent by se naučil výborně vojenskou terminologii ve svém oboru, druhý by se naučil domluvit se. Když si představíme, že by se najednou ocitli v cizojazyčném vojenském prostředí, který z nich by byl lépe vybaven pro život v tomto prostředí? Samozřejmě,

že druhý absolvent. I kdyby totiž neznal terminologii, mohl by si ji nechat vysvětlit, protože by se uměl ptát, rozuměl by odpovědím, a pokud by někdy k nějakým komunikačním problémům nebo nejasnostem došlo, dokázal by pomocí různých jazykových strategií tyto problémy vyřešit. Zato však první absolvent by byl v cizojazyčném prostředí úplně ztracen a znalost, i když detailní, vojenské terminologie by neuměl použít. I když uvedený příklad je samozřejmě zjednodušený a mezní, myslím si, že pravdivě ilustruje, o co by ve výuce mělo jít.

Je pravdou, že v jednom z prvních stadií výzkumu v oblasti výuky angličtiny pro speciální účely v šedesátých letech minulého století bylo cílem analýzy určit gramatické a lexikální charakteristiky odborného jazyka. Nakonec se však stejně zjistilo, že gramatika odborného jazyka na úrovni věty nevykazuje závažné rozdíly od gramatiky obecného jazyka – šlo zejména o frekventovanější nebo méně frekventované používání některých jazykových jevů v odborném jazyce. V další etapě se výzkum zabýval analýzou textu a vycházel z hypotézy, že největší problémy mají studenti ne z důvodu nedostatečné znalosti systému anglického jazyka, ale spíše z neznalosti užívání angličtiny v praxi. Třetí etapa výzkumu se zaměřila na analýzu jazykových potřeb, tedy v centru zájmu byly například účely komunikace, řečové dovednosti, prostředky komunikace apod. Ve čtvrtém stadiu se výzkum v oblasti výuky angličtiny pro speciální účely zabývá zejména řečovými dovednostmi a strategiemi.

Doporučuje se, aby se výuka nezaměřovala na povrchové formy jazyka, ale spíše na strategii, které učícím se umožní tyto povrchové formy zvládnout. V současné době, v páté etapě, se dochází k názoru, že všechny předchozí etapy měly zásadní nedostatek v tom, že vycházely pouze z popisu užívání jazyka a nezmiňovaly se o procesu učení. Proto je důležité, aby přístupy k výuce angličtiny pro speciální účely respektovaly teorii učení.

Závěr

Přestože standardy normy STANAG 6001 nespecifikují do jaké míry se má v testování, a tedy i ve výuce, používat vojenská angličtina, z uvedeného je zjevné, že výuka anglického jazyka ve vojenském sektoru má odpovídat jazykovým potřebám vojáků z povolání. To znamená, že by se měla co nejvíce zaměřit na to, aby je co nejlépe připravila na zvládnutí komunikace v situacích, ve kterých se pravděpodobně budou nacházet.

Odborná terminologie je samozřejmě i ve vojenské oblasti velmi důležitá – důkazem toho je například práce zpracovatelského týmu pod vedením PhDr. Jiřího Straky, CSc., na projektu obranného výzkumu „Česká vojenská normotvorná terminologie“. Avšak tato oblast pro svou složitost rozhodně nepatří do výuky anglického jazyka; je to pole působnosti pro lingvisty a experty v jednotlivých odbornostech.

V souladu s odbornou literaturou zabývající se angličtinou pro speciální účely se tedy nedomnívám, že jazykové kurzy by měly chápat vojenskou terminologii (slova a slovní spojení) jako obsah výuky.

Výuka by měla využívat autentické materiály svým zaměřením blízké potřebám reálného života. U studentů by měla co nejvíce rozvíjet schopnost aplikace strategií a užívání jazyka ve všech řečových dovednostech a při respektování zásad teorie učení.

Literatura:

- GATEHOUSE, K. *Key Issues in English for Specific Purposes Curriculum Development*; internet.
HUTCHINSON, T. Waters, A. *English for Specific Purposes*. Cambridge: Cambridge University Press, 1987.
MAGER, R. F. *Preparing Instructional Objectives*. Belmont, CA: Fearon Publishers, INC., 1975.
DUBIN, F., OLSHTAIN, E. *Course Design*. Cambridge: Cambridge University Press, 1986.